

В. М. БОЙКО
СЛОВО ПТАХ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Слово *птах* своїм корінням сягає ще праслов'янського періоду і належить до спільнослов'янського лексичного фонду, як і чимало назв найбільш поширених представників дикої орнітофауни (*яструб, ворон, журавель, чайка, чапля, орел, каня, галка, сорока, сова* тощо).

Спостереження наших предків над способом життя і поведінкою птахів лягли в основу багатьох народних прислів'їв і приказок: «Нікому сама *птаха* в руки не вскочить», «Всяка *пташка* своє гніздо знає», «*Птахи* ніч розкльовують» (світає), «*Птаха* пізнати по пір'ю, а пана по халявах».

Влучністю та образністю характеризуються постійні народні порівняння із словом *птах* та похідними від нього: «співає (щебече), як *пташка*», «весела, як *пташка*», «вільний, як *птах*», «б'ється, як *пташка* в клітці» тощо. Українська література з давніх-давен використовує ці художні засоби народної уснопоетичної творчості з метою створення характерів, для образної характеристики певних людських рис: Чайченко — *птах*, а не парубок (Марко Вовчок), Дивився він в даль, як нескорений *птах* (Л. Забашта). Українські письменники на взірць народних порівнянь створюють свої власні, влучні й неповторні: думки бистрі і легкі, як *птахи* (М. Коцюбинський); думки-гадки, мов *птахи* нічні (Леся Українка). Ореолом романтики оповиті порівняння з «синім птахом» М. Метерлінка — символом щастя: море, як *синій птах* щастя (М. Коцюбинський).

Слова *птах, пташка* увійшли до складу фразеологічних сполук із досить прозорим значенням: «людина, яка відзначається чимсь незвичайним, особливим (перев. щодо суспільного стану, поведінки, вчинків і т. ін.)»: *ранній птах, важливий (важний) птах, стріляний птах, не нашого пера пташка, пташка божя, перелітний птах* тощо.

Цікаво, що епітети, які характеризують слово *птах* і допомагають письменникам та поетам створювати яскраві художні образи, завжди мають дуже виразне позитивне або негативне забарвлення: *вільний птах* (у І. Нечуя-Левицького, М. Коцюбинського, Є. Гуцала), *сонячний птах* (у В. Коротича), *нескорений птах* (у Л. Забашти), *веселий птах* (у Т. Шевченка, І. Нечуя-Левицького), *хижий птах* (у П. Куліша, І. Франка, Лесі Українки, Панаса Мирного), *чорний птах* (у Т. Шевченка, М. Коцюбинського, Ю. Яновського, В. Сосюра), *чорнокрилий птах* (у В. Сосюра).

Цікаві перифрази зі словом *птах* створено українськими майстрами слова: великі білі *птахи* [вітрила — В. Б.] (М. Коцюбинський), довга ніч зимова, чорнокрилий *птах* (В. Сосюра), Дзвінкий у небі з криці *птах* ярким крилом цвіте на сонці (В. Сосюра), Моряк— хазяїн трамбака й шхуни, він же й капітан цих парусних *птахів* (Ю. Яновський).

Отже, слово *птах*, маючи давню історію, віками збагачувалось мудрістю, глибиною, влучністю народної думки. Воно знайшло широке відображення в українському фольклорі як результат спостережень людей за особливостями поведінки та способом життя птахів; використовується як складова частина усталених словосполучень, є основою для створення сучасними письменниками і поетами яскравих художніх образів.